

Prilagodba životu u Zagrebu: usporedba starosjedilaca i doseljenika

Željka Kamenov

Filozofski fakultet Zagreb, Odsjek za psihologiju

Zoran Stiperski

Prirodoslovno–matematički fakultet Zagreb, Geografski odsjek

Sažetak

Cilj ovog istraživanja bio je provjeriti pretpostavku da se fizička okolina modificirana sociokulturalnim utjecajima doživljava na različit način. Provedena je opsežna anketa kojom su se nastojali utvrditi razlozi doseljavanja u Zagreb, zadovoljstvo mogućnostima koje grad pruža, kao i prilagodba njegovih stanovnika gradskom životu. Anketirano je 748 stanovnika Zagreba (381 starosjedilac i 367 doseljenika, ne uključujući prognanike i izbjeglice). Diskriminacijska analiza čestica kojima smo ispitali razlikuju li se starosjedioci i doseljenici u prilagodbi životu u gradu rezultirala je statistički značajnom diskriminativnom funkcijom. Doseljenici se od starosjedilaca prvenstveno razlikuju u osjećajima vezanim za život u gradu i preferenciji nekih ponašanja, dok nema razlike u svakodnevnim životnim navikama, kao ni u doživljaju urbanih izvora stresa.

Unutar svake od navedenih skupina ispitanika provedena je i analiza naviknutosti na gradski život s obzirom na razlike u relevantnim socio–demografskim varijablama: spolu, dobi, obrazovanju, zaposlenju, načinu stanovanja, te dijelu grada u kojem stanuju. Za skupinu doseljenika dodatno su ispitane razlike s obzirom na duljinu boravka u Zagrebu, prijašnje mjesto boravka i iniciranje doseljavanja. U obje skupine ispitanika mlada životna dob i bolje obrazovanje pokazali su se povezanim s boljom prilagodbom životu u gradu. Među doseljenicima najbolje su prilagođeni oni koji su se u Zagreb doselili posljednji, tj. nakon 1985. godine.

Cljučne riječi: doseljenici, prilagodba gradu, starosjedioci, urbani stres

1. UVOD

Kojim se sve načinima ljudi prilagođavaju životu u velikim gradovima? S kojim se stresorima i teškoćama susreću u urbanoj okolini? Je li za prosječnog čovjeka život u velikom gradu »dobar« ili »loš«? Ova i slična pitanja već godinama zaokupljaju pažnju kako znanstvenika, tako i političara, društvenih reformatora i »laika«. Nažalost, na njih nema jednostavnih i jednoznačnih odgovora.

Još od samih početaka moderne psihologije i sociologije ponuđene su mnoge teorije o životu u velikim gradovima i njihovom utjecaju na čovjeka (Altman i Chermers, 1980; Spates i Macionis, 1987). Na jednom ekstremu su teoretičari koji tvrde da je urbani život stresan i dovodi do kriminala, psihičkih oboljenja i raznih drugih psihosocijalnih problema. Oni polaze od determinističkog shvaćanja odnosa čovjeka i okoline u kojoj živi, prema kojem svaki pojedini element čovjekove okoline na određeni način utječe na njegovu kogniciju, emocije i ponašanje. Tako će, na primjer, različite vrste urbanih stresora neizbježno dovesti do negativnih psihofizičkih reakcija. Jednako isključive kao i ove negativističke, na drugom ekstremu su pozitivističke teorije prema kojima je život u velikim gradovima uzbudljiv, stimulativan i potiče

razvoj i napredak. Ovakva tumačenja ne prihvaćaju mogućnost raznovrsnih reakcija različitih pojedinaca.

Između ta dva ekstrema nalazi se čitav niz teorija koje postuliraju da urbani način života ima svojih prednosti i nedostataka, da je dobar za neke ljude ali nije za druge, odnosno da zahtijeva određene mehanizme prilagodbe kako bi se čovjek mogao uspješno nositi sa stresom, bukom i velikom gustoćom stanovništva. Predstavnici ovih teorija polaze od interakcijskog shvaćanja odnosa čovjeka i njegove okoline, koje naglašava aktivnu ulogu čovjeka u prilagodbi okolinskim uvjetima. Ljudi se razlikuju u načinu na koji percipiraju iste elemente u svojoj okolini. Čimbenici koji na to utječu su njihove osobine ličnosti, prethodna podražajna adaptacija i ekspozicija, prošlo iskustvo, njihove potrebe, vrijednosti, stavovi, preferencije i tome slično (Ajduković, 1991).

Spoznaje iz raznih područja u okviru socijalne psihologije sve više ukazuju na opravdanost upravo ovakvog pristupa tumačenju čovjeka, njegovog doživljavanja i ponašanja. Mi nismo samo pasivni promatrači na koje zbivanja u okolini ili sama fizička okolina jednoobrazno djeluju, već sve naše osobine, kognicije i trenutna stanja, dakle naše individualne razlike, određuju na koji ćemo način percipirati i interpretirati podatke iz okoline.

Proučavanje načina funkcioniranja i prilagodbe ljudi konceptualno je povezano s istraživanjem stresnih životnih iskustava. Pod stresorima se podrazumijevaju bilo koji fizikalni i socijalni okolinski uvjeti ili unutrašnji zahtjevi koje pojedinac opaža kao stvarno ili potencijalno prijeteće, štetne ili deprivirajuće. Lepore i Evans (1996) razlikuju pet općih kategorija najčešće istraživanih okolinskih stresora, među kojima su i stresori fizičkog okruženja — često neizbježni okolinski uvjeti kao buka, gužva, zagađenost zraka i slično. S obzirom na specifičnosti u procesima prilagodbe, treba naglasiti da ova vrsta stresora pripada kategoriji ponavljanih ili kontinuiranih, odnosno kroničnih stresora, za razliku od životnih promjena ili značajnih događaja kao izvora stresa.

Na osnovi rezultata brojnih dosadašnjih istraživanja očito je da odnosi između izloženosti stresorima i pokazatelja prilagodbe nisu jednostavni niti jednoznačni, te da mogu ovisiti o nizu specifičnih situacijskih karakteristika. Međutim, čak i uz vrlo detaljnu specifikaciju aspekata situacije, te su povezanosti uglavnom niske. Stoga je veliki broj istraživanja u ovom području usmjeren ka utvrđivanju kako stabilnih, tako i promjenjivih individualnih razlika koje mogu utjecati na veličinu i smjer te povezanosti, odnosno činitelja koji mogu objasniti uočene varijacije u načinima prilagodbe i ponašanju ljudi u objektivno istim ili sličnim uvjetima (Buško, 2000). Unatoč razlikama u polaznim teorijskim okvirima, u radovima većine suvremenih autora naglašena je važnost psihološkog značenja koje za pojedinca ima određena životna situacija. Osobno značenje situacije shvaćeno je kao svojevrsna integracija individualnih i okolinskih obilježja i smatra se temeljnom odrednicom doživljaja stresa. Najpoznatiji primjer takvog pristupa u istraživanju procesa prilagodbe na stresne događaje je Lazarusov model (Lazarus i Folkman, 1987). Kognitivistički karakter Lazarusove teorije očituje se u značaju koji se pridaje evaluativnim kognitivnim procesima pri tumačenju interindividualnih razlika u vrsti i jačini stresnih reakcija pod komparabilnim okolinskim uvjetima.

Iz svega dosad iznesenog očito je da je ovakav interakcijski pristup potreban i u istraživanjima odnosa čovjek — grad. U našoj se sredini relativno mali broj istraživača zanimao za probleme odnosa čovjek — grad, a postojeća istraživanja mogu se podijeliti

u dvije skupine. Prva se bave čovjekovom percepcijom i kognicijom okoline – grada Zagreba (Ajduković i Čorkalo, 1992; Dakić, 1978; Dakić i sur., 1989; Lay i Čaldarović, 1979), dok su druga orijentirana na psihologijske aspekte kvalitete stanovanja (Ajduković, 1986; Ajduković i sur., 1980; Despotović, 1985; Juzbašić, 1986; Pečur, 1985).

Zainteresirani prvenstveno za prilagođenost stanovnika Zagreba gradskom životu, dakle za problem koji se kod nas još nije istraživao, odlučili smo se na provođenje ispitivanja među zagrepčanima, stanovnicima glavnog grada Hrvatske, koji je prikladan za mjesto ovakvog istraživanja iz nekoliko razloga. Imajući na umu mogući utjecaj različitih karakteristika ispitanika na prilagodbu životu u istoj okolini, Zagreb je zanimljiv zbog toga što značajan dio njegovog stanovništva čine doseljenici iz različitih dijelova Hrvatske, pa čak i susjednih zemalja. Sociokulturalne razlike među njegovim stanovnicima jedan su od značajnih osobnih čimbenika koje bi mogle djelovati na razlike u doživljaju života u njemu, odnosno na različitu prilagodbu starijih i doseljenika. S druge strane, Zagreb kao velegrad od oko 1.000.000 stanovnika obiluje svakodnevnim i kontinuiranim izvorima stresa kojima se njegovi stanovnici trebaju prilagoditi. I konačno, sama urbana okolina i način života u takvom gradu, različiti su od onih u manjim sredinama i mogu predstavljati teškoću kojoj se treba prilagoditi, bilo zbog drugačijih navika, bilo zbog vlastitih želja i potreba.

2. CILJ I PROBLEMI

Cilj nam je bio provjeriti pretpostavku da se fizička okolina modificirana sociokulturalnim utjecajima doživljava na različit način. Ako je ova pretpostavka točna, iz nje bi proizlazila razlika u prilagodbi na život u gradu između dvije velike skupine stanovnika Zagreba – starijih i doseljenika. Stoga su glavni problemi ovog istraživanja bili:

1. Ispitati razlikuju li se stariji i doseljenici u Zagrebu u prilagodbi životu u gradu.

2. Provjeriti po kojima se od ispitanih sociodemografskih varijabli dobiva razlika u prilagodbi na gradski život unutar svake od navedenih skupina ispitanika.

Na osnovi dobivenih rezultata planirat će se daljnja istraživanja kojima bi se pažljivije ispitale pojedine dobivene razlike i dobio potpuniji uvid u uzroke individualnih razlika u prilagodbi životu u gradu Zagrebu.

3. METODA

U sklopu jednog većeg istraživanja (Stiperski i Kamenov, 1996) anketirano je 748 stanovnika grada Zagreba (381 stariji i 367 doseljenika, ne uključujući prognanike i izbjeglice) u njihovim domovima. Respondenti su odabrani tako da čine zonski kvotni uzorak, u svakom stanu je anketiran samo jedan član obitelji, a jedini kriterij izbora je bio da je osoba završila svoje školovanje. Anketni upitnik primijenjen je individualno, vođenim putem. Anketari su bili detaljno pripremljeni i uvježbani apsolutivi studija psihologije. Primjena upitnika trajala je oko 30 minuta.

Primijenjeni anketni upitnik sastojao se od nekoliko većih cjelina, kojima su se nastojali utvrditi razlozi doseljavanja u Zagreb, zadovoljstvo mogućnostima koje grad pruža, kao i prilagodba njegovih stanovnika gradskom životu. Za potrebe ovog istraživanja važne su samo dvije od tih cjelina: a) podaci o ispitaniku i b) prilagođenost gradskom načinu života. Ova posljednja cjelina sastojala se od 14 pitanja na koje su

ispitanici trebali odgovoriti sa DA ili NE. Čestice su odabrane tako da se odnose na neke svakodnevnne životne navike (čestice 1, 4, 5 i 10), preferencije određenih ponašanja (čestice 2, 6, 8 i 12), pozitivne i negativne osjećaje vezane za život u gradu (čestice 11, 13 i 14), te osjetljivost na okolinske stresore prisutne u velikim gradovima (čestice 3, 7 i 9). Faktorskom analizom dobivena su četiri faktora na koja su se čestice rasporedile prema očekivanju, dakle faktori koji odgovaraju polaznoj ideji prilikom konstrukcije ove mjere, a to je zahvaćanje navedenih aspekata prilagodbe životu u gradu. Pouzdanost skale izračunata pomoću Kuder–Richardsonove formule (KR–20) iznosi 0,73. S obzirom na višedimenzionalnost korištene mjere predstavlja zadovoljavajuću razinu pouzdanosti.

Relevantni podaci o ispitaniku bili su: dob, spol, obrazovanje, zaposlenost, način stanovanja, te mjesto stanovanja (grad/prigradska naselja).

Priređene su dvije forme anketnog upitnika, jedna za starosjedioce, a druga za doseljenike. Forma za doseljenike bila je nešto duža jer su njome bili obuhvaćeni i podaci o dolasku u Zagreb i ranijem mjestu boravka.

4. REZULTATI I RASPRAVA

Postotak potvrđenih odgovora starosjedilaca i doseljenika na svaku od 14 čestica kojima smo ispitali njihovu prilagodbu životu u gradu Zagrebu prikazan je u tablici 1.

Tablica 1 – Odgovori starosjedilaca (N = 381) i doseljenika (N = 367) na čestice kojima je ispitivana prilagodba životu u Zagrebu (masnije su otisnute čestice na kojima je hi–kvadrat testom dobivena statistički značajna razlika)

ČESTICE	Starosjedioci	Doseljenici	χ^2
	DA (%)	DA (%)	
1. Gledate li često TV/video?	60	68	4.06*
2. Volite li šetati po strogom središtu grada?	77	61	19.80**
3. Smeta li Vas gužva u gradu?	54	59	1.65
4. Vidate li se često s prijateljima?	73	67	2.81
5. Slušate li često radio?	71	65	2.51
6. Volite li biti u gradu noću?	56	41	18.25**
7. Smeta li Vas buka u gradu?	51	59	4.47*
8. Volite li šetati po zagrebačkim parkovima i okolnim šumama?	89	88	0.28
9. Smeta li Vas smog u gradu?	83	81	0.83
10. Pijete li često kavu sa susjedima?	33	32	0.52
11. Osjećate li se u gradu kao u svom elementu?	81	69	15.32**
12. Kratke udaljenosti radije prelazite pješice nego javnim gradskim prijevozom?	84	82	0.75
13. Osjećate li se usamljeni?	12	20	7.86**
14. Plaši li Vas život u gradu?	6	11	5.35*

* $p < 0.05$

** $p < 0.01$

Na prvi pogled rezultati izgledaju vrlo slični. Masnije su otisnute čestice u odgovorima na koje se starosjedioci i doseljenici statistički značajno razlikuju. Vidimo da su to uglavnom čestice koje se odnose na osjećaje vezane za život u gradu i preferenciju nekih ponašanja, dok nema razlike u svakodnevnim životnim navikama, kao ni u doživljaju urbanih izvora stresa (samo je po jedna od čestica koje se odnose na ove aspekte značajna, i to tek uz $p < 0.05$).

Kako bismo provjerili razlikuju li se statistički značajno ispitani starosjedioci i doseljenici u svojim odgovorima, proveli smo diskriminacijsku analizu čestica. Dobivena je statistički značajna diskriminativna funkcija, čije su vrijednosti navedene u tablici 2. U tablici 3 prikazan je doprinos pojedinih čestica u objašnjavanju dobivene diskriminativne funkcije.

Tablica 2 – Vrijednosti diskriminativne funkcije za starosjedioce (N=381) i doseljenike (N=367)

Svojevrsna vrijednost	Kanonička korelacija	Wilksov lambda	Hi kvadrat	Stupnjevi slobode	Značajnost
.071	.257	.934	50.13	14	0.001

Tablica 3 – Standardizirani diskriminativni koeficijenti (SDK), korelacije pojedinih čestica s diskriminativnom funkcijom (KDF), te značajnost univarijatnog F–testa (P)

Čestice	SDK	KDF	P
1. Gledate li često TV/video?	-.317	-.179	.043
2. Volite li šetati po strogom središtu grada?	.474	.634	.000
3. Smeta li Vas gužva u gradu?	.208	-.187	.175
4. Vidate li se često s prijateljima?	-.008	.243	.079
5. Slušate li često radio?	.184	.241	.081
6. Volite li biti u gradu noću?	.416	.603	.000
7. Smeta li Vas buka u gradu?	-.199	-.308	.026
8. Volite li šetati po zagrebačkim parkovima i okolnim šumama?	-.106	.040	.774
9. Smeta li Vas smog u gradu?	.225	.070	.610
10. Pijete li često kavu sa susjedima?	.030	.030	.828
11. Osjećate li se u gradu kao u svom elementu?	.346	.536	.000
12. Kratke udaljenosti radije prelazite pješice nego javnim gradskim prijevozom?	.000	.098	.480
13. Osjećate li se usamljeni?	-.165	-.411	.003
14. Plaši li Vas život u gradu?	-.085	-.339	.014

Dobivenu diskriminativnu funkciju sadržajno najbolje opisuju čestice »Volite li šetati po strogom središtu grada?«, »Volite li biti u gradu noću?«, te »Osjećate li se u gradu kao u svom elementu?«, kako prema vrijednosti standardiziranog diskriminativnog koeficijenta, tako i prema svojoj korelaciji s funkcijom. Slijedeće čestice koje značajno koreliraju s diskriminativnom funkcijom su »Osjećate li se usamljeni?«, »Plaši li Vas život u gradu?«, te »Smeta li Vas buka u gradu?«. Ove čestice, međutim, zbog

visokih međusobnih korelacija imaju niske standardizirane diskriminativne koeficijente. I konačno, čestice kojima se ne opisuje značajno dobivena diskriminativna funkcija tj. po odgovorima na koje se ispitanici ne razlikuju su »Pijete li često kavu sa susjedima?«, »Volite li šetati po zagrebačkim parkovima i okolnim šumama?«, »Smeta li Vas smog u gradu?«, »Kratke udaljenosti radije prelazite pješice nego javnim gradskim prijevozom?«, te »Smeta li Vas gužva u gradu?«.

Predznaci dobivenih parametara ukazuju na to da su više vrijednosti funkcije povezane s odgovorima DA na čestice 2, 6 i 11, odnosno odgovorima NE na čestice 7, 13 i 14. Drugim riječima, pozitivan kraj diskriminativne funkcije opisuje preferiranje šetnji po stogom središtu grada, boravljenja u gradu noću i doživljaj grada kao preferiranog mjesta za život. Negativan kraj funkcije opisuju osjećaji usamljenosti i straha od života u gradu, te osjetljivost na buku.

Centroidi ispitanih skupina ispitanika na dobivenoj diskriminativnoj funkciji iznose .261 za starosjedioce i -.271 za doseljenike. Kao što je i očekivano, njihove vrijednosti pokazuju da se skupina starosjedilaca pozicionira prema pozitivnom kraju diskriminativne funkcije, a skupina doseljenika prema njenom negativnom kraju.

Možemo, dakle, reći da se ispitanici starosjedioci i doseljenici zaista u određenoj mjeri razlikuju u naviknutosti na grad i život u njemu. Na osnovi odgovora na postavljenih 14 pitanja mogli bismo 62% ispitanika točno klasificirati u skupinu starosjedilaca ili u skupinu doseljenika. Promatramo li te dvije skupine ispitanika kao grupe ljudi s različitim sociokulturalnim obilježjima, možemo zaključiti da se hipoteza o sociokulturalnim čimbenicima kao medijatorima prilagodbe životu u gradu pokazala djelomično točnom. Među korištenim indikatorima prilagodbe samo su neki emocionalni aspekti oni po kojima se doseljenici i starosjedioci razlikuju. Te razlike nisu izrazito velike, no statistički su značajne i stoga ih se ne smije zanemariti.

Kako bismo odgovorili na drugi problem našeg istraživanja, a to je po kojima se od ispitanih sociodemografskih varijabli dobiva razlika u naviknutosti na gradski način života unutar svake od navedenih skupina ispitanika, formirali smo kompozitni rezultat na osnovi odgovarajućih odgovora na 9 čestica kojima se s više od 90% sigurnosti može dijagnosticirati ispitivana varijabla (tablica 4).

Tablica 4 – Čestice koje su korištene za formiranje kompozitnog rezultata i odgovarajući odgovor na svaku od njih koji ukazuje na bolju prilagodbu životu u gradu

Čestice	Odgovor
1. Gledate li često TV/video?	NE
2. Volite li šetati po strogom središtu grada?	DA
4. Vidate li se često s prijateljima?	DA
5. Slušate li često radio?	DA
6. Volite li biti u gradu noću?	DA
7. Smeta li Vas buka u gradu?	NE
11. Osjećate li se u gradu kao u svom elementu?	DA
13. Osjećate li se usamljeni?	NE
14. Plaši li Vas život u gradu?	NE

Odgovor koji je prikazan u tablici 4 uz svaku česticu nosio je 1 bod, a njemu suprotan odgovor 0 bodova. Rezultat svakog ispitanika formiran je kao jednostavna linearna kombinacija, što znači da se raspon mogućih bodova kreće od 0 do 9, pri čemu veći rezultat znači bolju prilagođenost životu u gradu. Koeficijent unutarnje konzistencije ovako formirane skale bio je, naravno, veći od početnog i iznosio je 0,83.

Unutar svake od ispitanih skupina ispitanika provedena je analiza rezultata na ovoj mjeri s obzirom na razlike po spolu, dobi, obrazovanju, zaposlenju, načinu stanovanja, te dijelu grada u kojem ispitanik stanuje. Za skupinu doseljenika dodatno su ispitane razlike po prijašnjem mjestu stanovanja, dužini boravka u Zagrebu i da li je ispitanik sam bio inicijator doseljavanja ili ne. U tablicama 5 i 6 prikazani su dobiveni rezultati.

Tablica 5 – Prilagođenost starosjedilaca (N=381) gradskom načinu života s obzirom na razlike u ispitanim socio–demografskim varijablama

Socio–demografske varijable		N	M	s	Razlike	p
1. Spol:	a) muški	161	5.66	1.39	t=-0.16	.874
	b) ženski	214	5.68	1.51		
2. Dob:	a) 20–35	150	6.19	1.27	F=12.99	.001
	b) 36–65	203	5.45	1.45		
	c) 66–85	24	4.42	1.35		
3. Obrazovanje:	a) OŠ ili bez	24	4.88	1.54	F=2.93	.034
	b) SSS	173	5.67	1.48		
	c) VŠS	74	5.84	1.40		
	d) VSS	105	5.77	1.39		
4. Zaposlenost:	a) zaposleni	274	5.81	1.38	F=15.74	.001
	b) nezaposleni	55	5.95	1.50		
	c) umirovljenici	48	4.62	1.42		
5. Žive u:	a) kući	135	5.75	1.35	t=0.72	.472
	b) stanu	241	5.64	1.51		
6. Stanarski status:	a) vlasnici	234	5.59	1.39	F=1.11	.331
	b) stanari	125	5.80	1.50		
	c) podstanari	17	5.94	1.89		
7. Žive u:	a) gradu	208	5.55	1.47	t=-1.84	.066
	b) prigradskim naseljima	169	5.83	1.43		

Tablica 6 – Prilagođenost doseljenika (N=367) gradskom načinu života s obzirom na razlike u ispitanim socio-demografskim varijablama

Socio-demografske varijable		N	M	s	Razlike	p
1. Spol:	a) muški	156	5.24	1.87	t=-1.03	.304
	b) ženski	211	5.45	1.95		
2. Dob:	a) 20-35	104	6.14	1.65	F=14.30	.001
	b) 36-65	216	5.06	1.93		
	c) 66-85	39	4.77	1.87		
3. Obrazovanje:	a) OŠ ili bez	35	4.91	1.82	F=3.35	.019
	b) SSS	154	5.16	1.90		
	c) VŠS	58	5.28	2.06		
	d) VSS	117	5.80	1.85		
4. Zaposlenost:	a) zaposleni	215	5.45	1.98	F=1.53	.219
	b) nezaposleni	64	5.47	1.99		
	c) umirovljenici	84	5.04	1.66		
5. Žive u:	a) kući	110	5.34	1.77	t=-0.18	.858
	b) stanu	262	5.37	1.98		
6. Stanarski status:	a) vlasnici	209	5.21	1.83	F=5.92	.003
	b) stanari	77	5.12	2.09		
	c) podstanari	78	6.01	1.87		
7. Žive u:	a) gradu	185	5.41	1.97	t=0.37	.714
	b) prigradskim naseljima	178	5.33	1.87		
8. Prije su živjeli u:	a) selu	82	5.04	1.87	F=1.62	.199
	b) manjem mjestu	66	5.55	1.61		
	c) drugom gradu	216	5.43	2.02		
9. Godina doseljenja:	a) do 1960.	87	5.08	1.74	F=3.30	.020
	b) 1961-1973	95	5.13	1.91		
	c) 1974-1984	80	5.34	2.07		
	d) poslije 1985	102	5.84	1.88		
10. Inicijator doseljenja:	a) NE	102	5.16	1.90	t=-1.28	.201
	b) DA	262	5.44	1.92		

Niti unutar jedne skupine ispitanici se ne razlikuju u prilagođenosti životu u gradu s obzirom na spol, način stanovanja (u kući ili stanu), te mjesto stanovanja (u gradu ili prigradskim naseljima).

I među starosjediocima i među doseljenicima dobivene su, međutim, statistički značajne razlike u naviknutosti na gradski način života s obzirom na dob i obrazovanje. Dok se kod starosjedilaca rezultat u ispitivanoj varijabli smanjuje sa svakom sljedećom dobnom skupinom ($F=12,99$; $p < 0.001$), među doseljenicima su samo najstariji ispitanici slabije prilagođeni gradskom životu od ostalih ($F=14,30$; $p < 0.001$). Ove dobivene razlike mogli bismo objasniti akumulacijom stresa. Promatramo li život u velegradu kao što je Zagreb kao kontinuirano izlaganje velikoj količini svakodnevnih stresora, razumljiv je odnos dobi i rezultata na skali koji ukazuje na sve lošiju prilagodbu sve starijih starosjedilaca. Za razliku od njih, čini se da su samo najstariji doseljenici tokom svog boravka u Zagrebu bili izloženi dovoljnoj količini stresora da pokažu slabiju prilagodbu životu u gradu.

Što se tiče obrazovanja, neobrazovani ili nisko obrazovani ispitanici imaju značajno niži rezultat od svih ostalih podskupina starosjedilaca ($F=2,93$; $p < 0.03$), dok su pak visoko obrazovani doseljenici bolje prilagođeni od drugih podskupina doseljenika ($F=3,35$; $p < 0.02$). No, općenito gledajući, i starosjedioci i doseljenici lakše se nose s gradskim načinom života što su mlađi i što su bolje obrazovani. Ovaj nalaz je u skladu s našim očekivanjima, a dobiven je i u nizu drugih istraživanja koja su se bavila čimbenicima koji utječu na doživljaj stresa i kvlitetu prilagodbe (Arcel, 1995; Cheung, 1994; prema Kozarić-Kovačić i sur., 1997; Jerusalem, 1993). Čini se da su dob i obrazovanje opći protektivni čimbenici koji povećavaju vjerojatnost uspješnog nošenja sa stresom u različitim životnim situacijama.

Osim ovih sličnosti u čimbenicima koji definiraju prilagodbu životu u gradu, unutar skupina starosjedilaca i doseljenika dobiveni su i neki specifični nalazi. U skupini starosjedilaca umirovljenici imaju značajno niži rezultat u ispitivanoj varijabli od aktivnih ispitanika, bilo da su zaposleni ili nezaposleni ($F=15,74$; $p < 0.001$), što je u skladu s nalazom da su stariji ispitanici slabije prilagođeni, dok se kod doseljenika ova varijabla nije pokazala značajnom. Ovu razliku mogli bismo objasniti upravo sociokulturalnim specifičnostima pojedinog uzorka. Za građansku kulturu karakteristično je odvajanje od roditelja u određenoj životnoj dobi i samostalan, odvojeni život mlađih i starijih članova obitelji. Starijim starosjediocima koji većinom sami žive može nedostajati socijalna podrška u obitelji, koja bi im mogla omogućiti bolje nošenje sa stresom (Thoits, 1995). Stariji doseljenici najvjerojatije žive u zajedničkom kućanstvu s ostalim članovima obitelji, što je karakteristično za manje sredine iz kojih su došli, pa je i količina socijalne podrške kojom raspoložu drugačija.

Doseljenici-podstanari pokazali su se bolje prilagođenima gradu od onih koji žive ili u vlastitom stanu ili su stanari ($F=5,92$; $p < 0.01$). Među starosjediocima ova razlika ne postoji iako je trend primjetan, moguće zbog malog broja ispitanika u ovoj podskupini starosjedilaca ($N=17$). Podstanari su većinom mlađi ljudi, pa je ovaj nalaz vjerojatno moguće objasniti utvrđenom boljom prilagođenošću mlađih ispitanika.

Među varijablama koje su relevantne samo za doseljenike značajnom se pokazala jedino dužina boravka u Zagrebu ($F=3,30$; $p < 0.02$), no rezultati su u smjeru suprotnom od očekivanog. Bilo bi za očekivati da su doseljenici to bolje prilagođeni životu u gradu što dulje u njemu žive. Međutim, ispitanici koji su u Zagreb došli u posljednjih

15 godina značajno su bolje prilagođeni gradskom načinu života od svih ostalih podskupina. No treba imati na umu da je upravo među ovim ispitanicima znatno više obrazovanih nego među drugim doseljenicima. Oni su, naravno, u prosjeku i mlađi od ranije doseljenih. S obzirom da su ovo varijable koje su se u našem ispitivanju pokazale važnima za prilagođenost životu u gradu, ne čudi da su upravo ispitanici koji su posljednji došli u Zagreb njemu najbolje prilagođeni. Kao alternativno objašnjenje za ovaj nalaz ponovno nam može poslužiti akumulacija stresa tijekom dužeg boravka u gradu. Doseljenici koji u Zagrebu žive najkraće bili su izloženi manjoj količini različitih svakodnevnih stresora vezanih uz život u velegradu.

U ostalim dvjema socio–demografskim varijablama po kojima je moguće diferencirati doseljenike, a to je mjesto iz kojeg su se doselili u Zagreb i osobno iniciranje doseljenja, nisu dobivene statistički značajne razlike u prilagodbi na život u gradu. Ispitanici su postigli slične rezultate bilo da su došli sa sela ili iz drugog grada, što nije iznenađujuće s obzirom da se Zagreb i veličinom i svojim karakteristikama bitno razlikuje od svih drugih gradova u Hrvatskoj. Razlika koju smo očekivali, a to je kvaliteta prilagodbe ovisno o tome je li ispitanik sam bio pokretač doseljenja, nije dobivena. Prema teoriji kognitivne disonance (Festinger, 1957), osoba koja je preuzela odgovornost za odluku o preseljenju trebala bi, zbog potrebe za konzistencijom između svojih kognicija, emocija i ponašanja, iskazivati bolju prilagodbu životu u novoj sredini.

Provedena anketa među starosjediocima i doseljenicima u Zagreb ukazala je na neke bitne razlike u prilagođenosti životu u gradu ove dvije skupine ispitanika. Dobiveni podaci samo su, međutim, korelacijske prirode i stoga deskriptivnog karaktera. Svakako bi trebalo provesti nova istraživanja u kojima bi se obuhvatile ciljane skupine ispitanika ravnomjerno raspoređene po kritičnim varijablama, kako bi se višestrukom analizom varijance moglo provjeriti postojanje eventualnih interakcijskih efekata pojedinih varijabli. Naravno, i sama prilagodba životu u Zagrebu može se ispitati na drugačije načine. Krajnji cilj nam je utvrđivanje uzroka dobre, odnosno loše prilagodbe, no on je još daleko. Nadamo se da smo ovim istraživanjem makar probudili interes istraživača za ovaj problem.

5. ZAKLJUČAK

Provedeno istraživanje pokazalo je određene razlike u prilagodbi životu u gradu s obzirom na sociokulturalne i sociodemografske karakteristike ispitanika. Diskriminacijskom je analizom utvrđeno da se doseljenici u Zagreb od starosjedilaca pvenstveno razlikuju u osjećajima vezanim za život u gradu i preferenciji nekih ponašanja, dok uglavnom nema razlike u svakodnevnim životnim navikama, kao ni u doživljaju urbanih izvora stresa. Od ispitanih socio–demografskih varijabli mlađa životna dob i bolje obrazovanje pokazali su se povezanim s boljom prilagodbom životu u gradu u obje skupine ispitanika. Među doseljenicima najbolje su prilagođeni oni koji su se u Zagreb doselili posljednji, tj. nakon 1985.godine. Kako su to u prosjeku mlađi i obrazovaniji ispitanici, čini se da su dob i obrazovanje ključne socio–demografske varijable o kojima ovisi razlika u prilagodbi na život u gradu Zagrebu.

LITERATURA

- Ajduković, D. (1986). Satisfaction and importance of some residential characteristics in prediction of overall residential satisfaction. **21st International Congress of Applied Psychology**, Jerusalem, Abstracts, 160.
- Ajduković, D. (1991). Čovjekova okolina i psihologija. U: Kolesarić, V., Krizmanić, M., Petz, B. **Uvod u psihologiju** (str. 449-509). Zagreb: Grafički zavod Hrvatske.
- Ajduković, D. i Čorkalo, D. (1992). Empirijsko utvrđivanje simbola grada. **Socijalna ekologija**, 1(3):309-320.
- Ajduković, D., Jusupović, D., Vučinić, G. (1980). Neki psihologijski aspekti stanovanja. **Primijenjena psihologija**, 1:181-191.
- Altman, I. i Chemers, M. M. (1980). **Culture and environment**. Monterey, California: Brooks/Cole Publishing Co.
- Buško, V. (2000). Procesi suočavanja i kontinuirana izloženost stresorima. Disertacija. Filozofski fakultet, Zagreb.
- Dakić, S. (1978). **Simboličko značenje i doživljaj gradskog života**. Centar za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Dakić, S., Perković, Z., Rogić, I., Stojković, A. (1989). **Urbana drama Donjeg grada Zagreba**. Centar za idejno-teorijski rad GK SKH, Zagreb.
- Despotović, M. (1985). Važnost i zadovoljstvo stanovanjem kao odraz subjektivne kvalitete stanovanja. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta, Zagreb.
- Festinger, L. (1957). **A Theory of Cognitive Dissonance**. Stanford, California: Stanford University press.
- Jerusalem, M. (1993). Personal resources, environmental constraints and adaptational processes: The predictive power of a theoretical stress model. **Personality and Individual Differences**, 14(1):15-24.
- Juzbašić, B. (1986). Ispitivanje važnosti pojedinih elemenata stanovanja za kvalitetu stanovanja. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta, Zagreb.
- Kozarić-Kovačić, D., Ljubin, T., Grubišić-Ilić, M., Ljubin-Sternak, S. (1997). Učestalost PTSP-a na skupini prognanika i moguća povezanost sa zatočeništvom u logoru. **Društvena istraživanja**, 6(2-3):327-341.
- Lazarus, R.S. i Folkman, S. (1987). Transactional theory and research on emotions and coping. **European Journal of Psychology**, 1: 141-169.
- Lay, V. i Čaldarević, O. (1979). **Karakteristični elementi fizionomije Zagreba i problemi gradskog značaja**. Centar za društvena istraživanja Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb.
- Lepore, S. J. i Evans, G. W. (1996). Coping with multiple stressors in the environments. U Zeidner, M i Endler, N. S. (Ur.) **Handbook of Coping: Theory, Research, Applications** (str. 350-377). New York: John Wiley & Sons.
- Pečur, M. (1985). Zadovoljstvo naseljem i susjedstvom kao odraz kvalitete stanovanja. Diplomski rad. Odsjek za psihologiju Filozofskog fakulteta, Zagreb.
- Spates, J. L. i Macionis, J. J. (1987). **The sociology of cities**. Belmont, California: Wadsworth Publishing Co.
- Stiperski, Z. i Kamenov, Ž. (1996). Razlozi doseljavanja u Zagreb: Prilog anketnom istraživanju urbanizacijskih činitelja. **Prostor**, 4(2):147-156.
- Thoits, P. A. (1995). Stress, coping and social support processes: Where are we? What next? **Journal of Health and Social Behaviour**, (Extra Issue): 53-79.

ADAPTATION TO THE LIFE IN ZAGREB: A COMPARISON BETWEEN AUTOCHTONS AND IMMIGRANTS

Željka Kamenov

Faculty of Philosophy, Department of Psychology, Zagreb

Zoran Stiperski

Faculty of Sciences and Mathematics, Department of Geography, Zagreb

Summary

The aim of the study was to test the hypothesis that the same physical environment, modified by socio-cultural influences, can be perceived in different ways. An extensive survey has been conducted to identify the reasons of immigration to Zagreb, the satisfaction with opportunities the city of Zagreb offers, and the adaptation of its inhabitants to the urban way of life. Interviewed were 748 inhabitants of Zagreb (381 autochtons and 367 immigrants; refugees and displaced persons were not included). A discriminative analysis of items by means of which it has been tested whether there are differences in the adaptation to the urban way of life between the autochtons and the immigrants resulted in a statistically significant discriminative function. The immigrants differ from the autochtons primarily in terms of feelings connected with the life in a city and the preference for some kinds of behaviour. However, there are no differences concerning everyday's life habits and the perception of urban stress sources.

Within each group analyzed was the adaptation to the urban way of life in terms of relevant socio-demographic variables such as sex, age, education, work, lodging, district. The immigrant group has been additionally tested in terms of the duration of stay in Zagreb, the former place of residence and the motives for immigration. In both groups the younger age and better education corresponded with the better adaptation to the life in the city. The best adapted immigrants are those who immigrated last, i. e. after 1985.

Keywords: immigrants, adaptation to the urban way of life, autochtons, urban stress

ANPASSUNG AN DAS LEBEN IN ZAGREB: EIN VERGLEICH ZWISCHEN ALTEINGESESSENEN UND ZUWANDERERN

Željka Kamenov

Philosophische Fakultät, Abteilung für Psychologie, Zagreb

Zoran Stiperski

Naturwissenschaftlich-mathematische Fakultät, Geographische Abteilung, Zagreb

Zusammenfassung

Das Ziel dieser Studie war es, die Hypothese zu überprüfen, ob die physische, durch soziokulturelle Einflüsse modifizierte Umwelt unterschiedlich erlebt wird. Es wurde eine umfangreiche Umfrage durchgeführt, durch die man versuchte, die Gründe der Zuwanderung nach Zagreb, das Zufriedensein mit den Möglichkeiten, die die Stadt bietet, sowie die Anpassung ihrer Einwohner an die städtische Lebensweise festzustellen. Befragt wurden 748 Einwohner von Zagreb (381 Alteingesessene und 367 Zuwanderer, wobei Vertriebene und Flüchtlinge nicht berücksichtigt wurden). Eine Diskriminationsanalyse von Items, durch die überprüft wurde, ob sich Alteingesessene von den Zuwanderern bei der Anpassung an die städtische Lebensweise voneinander unterscheiden, ergab eine statistisch signifikante diskriminative Funktion. Die Zuwanderer unterscheiden sich von den Alteingesessenen vor allem durch die Gefühle, die mit der städtischen Lebensweise verbunden sind, sowie durch die Vorlieben für bestimmte Verhaltensweisen, während es keinen Unterschied gibt im Hinblick auf die Alltagsgewohnheiten und das Erleben der urbanen Quellen von Stress.

Innerhalb jeder Gruppe wurde auch eine Analyse des Angepasstseins an die städtische Lebensweise durchgeführt, und zwar unter Berücksichtigung relevanter sozio-demographischer Variablen wie Geschlecht, Alter, Ausbildung, Arbeitstätigkeit, Wohnung, Stadtviertel. In der Zuwanderer-Gruppe wurden zusätzlich noch die Unterschiede im Hinblick auf die Länge des Aufenthaltes in Zagreb, den bisherigen Wohnsitz und das Motiv der Zuwanderung abgefragt. In beiden Gruppen von Befragten zeigte sich, dass die Faktoren geringeres Alter und bessere Ausbildung mit besserem Angepasstsein korrelieren. Unter den Zuwanderern sind am besten diejenigen angepasst, die nach Zagreb zuletzt, d. h. nach 1985, zugewandert sind.

Grundausrücke: Zuwanderer, Anpassung an die Stadt, Alteingesessene, urbaner Stress